

Egyetemi doktori (PhD) értekezés tézisei

A dezorganizált kötődés kialakulása csecsemőkorban

Koós Orsolya

Témavezető: Dr. Inántsy Papp Judit

DEBRECENI EGYETEM

Humán Tudományok Doktori Iskola

Debrecen, 2010.

Az értekezés célkitűzése, a téma körülhatárolása

Az utóbbi évtizedben az egy éves kori dezorganizált kötődés (D) és kapcsolata a későbbi disszociatív személyiségzavarokkal, a kontrolláló, externalizáló, agresszív viselkedéssel és a borderline patológiával a fejlődépszichopatológia központi témájává vált. Doktori disszertációm központi célja a dezorganizált kötődés kialakulására vonatkozó új elméleti megközelítés bemutatása és az erre épülő ún. "Laza Kontingencia Kapcsoló" (LKK) hipotézis tesztelését célzó empirikus vizsgálat eredményeinek ismertetése.

A dezorganizált kötődési kategóriába sorolt gyerekek a 12 hónapos kori Idegen Helyzet Tesztben (Strange Situation Test, SST)-mely a gondozótól való rövid szeparációs szakaszokból áll-egy sor atipikus viselkedést mutatnak. A dezorganizált kötődés jellemzői az SST-ben, 12 hónapos korban a következők; periodikus disszociált állapotok, elkerülő és megközelítő viselkedési tendenciák szimultán megjelenése, repetitív, bizarr cirkuláris reakciók, a szülő felé mutatott félelemteli érzelmkifejezések, lelassult mozgás, időleges mozdulatlan dermedés, érzelmi állapotok hirtelen váltakozása. Egyes kutatók szerint a D kötődés" gyerekek estében hiányzik egy koherens szervezett viselkedésstratégia, amit stressz helyzetben alkalmaznának. Ezért az ilyen atipikus viselkedéseket mutató gyerekeket a klasszikus kötődési kategóriákba (biztonságos (B), elkerülő (A), rezisztens(C)) besorolhatatlannak tekintették. A D kötődés előfordulása középosztálybeli, nem klinikai mintán 15%, abuzív és/vagy elhanyagoló szülői környezetben, illetve ha a kötődési személy feldolgozatlan traumában vagy gyászban szenved 80%. Számos tanulmány bizonyította az egy éves kori dezorganizáció és a későbbi disszociatív személyiségzavarok kapcsolatát. A D kötődés későbbi következménye lehet a kontrolláló, agresszív viselkedés (6 éves követő vizsgálat), illetve a disszociációra való hajlam (18 éves követő vizsgálat).

Egy máig domináns hipotézis szerint a D kötődés kialakulásában központi szerepe van annak, hogy a csecsemő a kötődési figurát ijesztőnek vagy ijedtnak érzékeli. Paradox helyzet alakul ki: a kötődési figura, aki a biztonságos bázis, az egyben veszély forrása is. Ez hozza létre a megközelítés és az elkerülés ellentétes tendenciáit, ami a viselkedéses és figyelmi stratégiák összeomlásához vezet.

Ez az elképzelés azonban több megoldatlan problémát is felvet. Valóban plauzibilis-e az a feltételezés, mely szerint a feldolgozatlan gyászban szenvedő szülő viselkedése ugyanolyan ijesztő és rettegést kiváltó a gyerek számára, mint egy fizikailag vagy szexuálisan súlyosan bántalmazó szülőé? Ennek ellene szólni látszik az, hogy több, a hipotézist közvetlenül tesztelő tanulmánynál csak a *disszociatív szülői megnyilvánulások* prediktálták minden esetben szignifikánsan a D kötődést, míg *az ijedt/ijesztő szülői arckifejezések esetében ilyen szignifikáns kapcsolatot csak egyetlen vizsgálatban találtak*. Ezeknek a problematikus kérdéseknek a magyarázatára az alábbiakban egy olyan alternatív megközelítést ajánlok, mely a D kötődést prediktáló különböző típusú szülői környezeti feltételek – tehát a bántalmazó, a feldolgozatlan gyászt/traumát mutató, vagy depressziós szülői környezetben nevelkedő gyerekek esetében egyaránt megtalálható releváns közös faktorként *a kontingens gondozói reaktivitás egy sajátos diszfunkcionális mintázati típusát* jelöli meg.

Mielőtt ismertetném a D kötődés kialakulására vonatkozó kontingencia detekciós elméleten alapuló alternatív hipotézist, a *kontingencia detekció szocioemocionális fejlődésben betöltött szerepét* szeretném vázolni.

A csecsemő kutatók nagy empirikus anyagon vizsgálták a gyermeki kontingencia detekció érzelmregulációban betöltött szerepét. Kimutatták, hogy a csecsemők már életük első hónapjaiban képesek a környezetéből érkező ingerek kontingencia szintjének detekciójára. A csecsemő aktivitása által generált magasan kontingens környezeti ingerek (pl. amit a csecsemő a lábához kötött mobil mozgásával ér el) a hatékonyság érzetét keltve pozitív érzelmeket indukálnak a babában. Kérdés, hogy hogyan képesek a csecsemők a kontingencia különböző szintjeit érzékelni. Az egyik hipotézis szerint, a kontingenciára való korai érzékenysé- gért egy veleszületett perceptuális mechanizmus az ún. „*Kontingencia Detekciós Modul*” (KDM) felelős. A modul érzékeli a gyerek válaszai és az általuk kiváltott ingerek közötti kontingens kap- csolatot. A KDM elmélet szerint ennek a korai érzékenységnek a fejlődésben betöltött szerepe, evolúciós funkciója az elsődleges test reprezentáció kiépülése. Kimutatták, hogy 3 hónapos kor- ban valószínűleg genetikai alapon változás áll be a csecsemő által preferált válasz-inger kontin- gencia szintben. *Az első három hónapban a tökéletesen kontingens ingerlés preferenciája dominál*, mely pozitív arousalt vált ki, (pl. saját motoros aktívásuk percepciója, ld. Piaget elsődleges cirku- lárís reakció). *A harmadik hónaptól kezdve viszont az aktivitással magasan, de nem tökéletesen kontingens (szociális) ingerek preferenciája (pl. ráhangolódo reaktív szülő) érvényesül.* A modul átkapcsol a saját test explorációtól a szociális világ felé.

A „Laza Kontingencia Kapcsoló” (LKK) hipotézis arra a megfigyelésre épül, hogy a D kötődés kialakulását prediktáló különböző kötődési környezeti hátterekre egyaránt jellemző, hogy esetükben a csecsemők igen nagy gyakorisággal élék át *a szülő/gondozó viselkedése feletti kontingens kontroll váratlan elvesztését*. A feldolgozatlan traumával/gyásszal küzdő szülő a gyermekével folytatott kontingens interakciók közepette - a fájdalmas emlékek felelevenedésének következtében - időről időre váratlanul ’kikapcsol’ és hosszabb rövidebb ideig disszociatív állapotba kerül. Ez alatt csecsemője számára a szülő időlegesen elérhetetlenné válik: a gyermek korábban kontingens reaktivitást kiváltó kommunikatív és érzelmkifejező válaszai időszakosan elvesztik hatékonyságukat.

Klinikailag jól ismert és sokszor beigazolódo tény, hogy a gyermekét szexuálisan vagy fizikailag bántalmazó szülő nagy valószínűséggel maga is abúzus áldozata volt gyerekkorában. Kutatási eredmények igazolják, hogy a rossz bánásmódban részesített gyerekek felnőttkorukban szülőként maguk is nagyobb eséllyel lesznek bántalmazók. Azt is tudjuk, hogy a szexuálisan vagy fizikailag bántalmazottak a leginkább veszélyeztetettek a későbbi disszociatív zavarok kialakulása szempontjából. Amennyiben tehát a bántalmazásra hajlamos szülő nagy valószínűséggel maga is bántalmazás áldozata volt gyerekkorában, feltételezhető, hogy - a gyászoló vagy depressziós szülőkhöz hasonlóan - maga is feldolgozatlan gyáasztól/traumától szenved. Hipotézisem szerint ennek következményeképpen a gyermekét bántalmazó szülő nem csak bántalmaz, hanem igen gyakran disszociál is a gyermek jelenlétében. Klinikailag az is gyakran valószínűsíthető, hogy az abúzust a bántalmazó disszociatív állapotban, vagy éppen annak következtében követi el. Semmi nem támasztja alá azonban azt, hogy a bántalmazásra hajlamos szülő időszakos disszociatív állapotai *általában* fizikai abúzushoz vezetnének. Sőt, valószínűleg sokkal gyakoribb, hogy az időszakos disszociatív állapotok – hasonlóan a feldolgozatlan gyászban szenvedő vagy depressziós szülők disszociatív állapotaihoz – csupán átmeneti ’kikapcsolással’, és a kontingens kapcsolat megszakadásának egyéb viselkedéses jeleivel járnak együtt.

A fent idézett dominás hipotézis szerint a bántalmazáskor megjelenő fenyegető és ijesztő arcok nagy valószínűséggel tartalmaznak disszociatív komponenseket.

Disszertációmiban én fordítva érvelnék: noha a disszociatív epizódusokat gyakran kísérhetik fenyegető vagy ijedt arckifejezések, sőt, maguk a valóban ijesztő abuzív aktusok is bekövetkezhetnek a szülő disszociatív állapotában, az ilyen ijedt/ijesztő szülői viselkedések valójában csak alkalmi velejárói – és nem inherens jellemzői - a feldolgozatlan traumával küszködő szülő ismétlődő disszociatív állapotainak. Hipotézisem szerint az abúzusra hajlamos szülő disszociatív 'kikapcsolásainak' jelentős része a disszociációs kapcsolatvesztés egyéb jellegzetes viselkedéses jeleivel jár együtt, amelyeket a csecsemő inkább váratlan hatékonyságvesztésként, elhagyatottságként élhet át, nem pedig menekülésre és védelemkeresésre egyaránt ösztökélő „feloldás nélküli rettegés”ként. A fenyegető, ijesztő vagy éppen ijedt szülői arc tehát csak alkalmanként megjelenő kísérő jelensége a disszociációnak, míg a kontingens kapcsolat folyamán megszakadását, illetve a gyermekre irányuló szülői figyelem hirtelen elvesztését indikáló viselkedéses jelek a disszociációs állapot bekövetkeztének állandó jellemzői.

Összefoglalva :*”Feltételezésem szerint tehát a rossz bánásmódban és a feldolgozatlan szülői gyászban/traumában közös faktor: a deviáns kontingencia környezet. A kontingencia detekciós modul 3 hónapos kori sikeres átállításának feltétele a megfelelően kontrolálható és prediktálható kötődési figura, aki magasan, de nem tökéletesen kontingens szociális ingereket nyújt a kritikus periódusban. A kontingens kontroll pozitív arousalt és a szociális hatékonyság élményét váltja ki, mely hozzájárul a biztonságos kötődés kialakulásához. Ha a deviáns kontingencia környezetben a fenti feltételek nem teljesülnek, gyakori a szülői viselkedés feletti hirtelen kontrollvesztés, mely tehetetlenség élményét okozza, így nem fixálódik a szociális kontingenciák preferenciájára való átállás, ez vezet a ”Laza Kontingencia Kapcsoló” kialakulásához. Hipotézisem szerint ennek következménye, hogy a kontroll-vesztéssel járó stresszes helyzetekben a csecsemőnek a kötődési személyre irányuló figyelmi szerveződése „összeroppanhat” és helyette visszaállhat a tökéletes kontingenciák domináns preferálásának alternatív állapota. A figyelmi szerveződés könnyen átbillenthetősége állhat a dezorganizált csecsemő kötődési viselkedésére jellemző disszociáció mögött.*

A D kötődésre jellemző érzelemregulációs és önkontroll problémák kialakulásában a deviáns szülői kontingencia környezet mellett feltételezhetően a szülői érzelemtükrözéses interakciók zavara is szerepet játszik. Erre a „LKK ” hipotézis a „Szociális Biofeedback Modell” (SZBM) segítségével tud plauzibilis magyarázatot adni. A SZBM szerint az érzelemregulációra való képesség, mely a saját belső érzelmi állapotok felismerésén alapszik a kontingens érzelemtükröző anya-gyerek interakciók során alakul ki. Mivel az érzelemtükröző kifejezések kontingens kapcsolatban állnak a baba érzelmi megnyilvánulásaival és hangadásával, ezért a KDM automatikusan jelzi a csecsemő magas szintű oksági hatékonyságát a tükröző érzelemkifejezések felett. A KDM az oksági hatékonyság érzésén túl, a jelöltséggel és az osztenzív kommunikatív jegyekkel együtt segít azonosítani a szülő jelölt érzelemkifejezésének referensét. Miután a csecsemő belső érzelmi állapotaival idői, téri és intenzitásbeli kontingens kapcsolatban van a kellően ráhangoló szülő érzelemkifejezése, így a kontingens megfelelések alapján a csecsemő könnyen saját magának tulajdonítja a szülőről lekapcsolt érzelmeket. Az érzelemreflektív kifejezések azonban meghatározott jellegzetességek mentén különböznek a valódi érzelmektől (jelöltség, következmények elmaradása, magas szintű kontingens együtjárás). Ennek következtében lehetővé válik az anya által kifejezett, jelölt érzelmek referenciális lekapcsolása és a csecsemő érzelmi állapotával való asszociálása. A nem tudatosan érzékelt, belső proprioceptív állapotokkal asszociált érzelemkifejezések internalizálódnak, és mint

másodlagos reprezentációk a tudat számára hozzáférhetővé válnak. A szerzők a kontingencia alapú megközelítésből kiindulva feltételezik, hogy a csecsemő, mint aktív ágens tapasztalja meg a negatív érzelmei feletti kontrollt, melyet a szülői érzelemtükrözések tettek lehetővé. Így az érzelemtükrözéses interakciók során a csecsemők fokozatosan megtanulhatják, hogy érzelmeik kifejezése által sikeresen szabályozhatják homeosztatiszikus egyensúlyukat és uralkodhatnak érzelmi impulzusaik felett.

Hipotézisem szerint, ha a gyászoló vagy traumatizált szülőt hirtelen fájdalmas emlékek kerítik hatalmukba, akkor a csecsemő azon túl, hogy átéli a kontingens és érzelemreflektív interakciók váratlan megszakadását, azt is érzékeli, hogy az anya arcán a jelölt „mintha” kifejezés helyett hirtelen valódi félelmek, gyász jelenik meg. A szülő viselkedése feletti kontingens kontroll elvesztése már önmagában ijesztő, ez azonban csak fokozódik a jelöltség megszűnése miatt, mivel a csecsemő úgy érzi, hogy a szülői érzelemlifejezések nem az ő belső állapotait tükrözik, hanem az anya valódi érzelmeiről, igazi félelméről vagy haragjáról szólnak. A disszociáló szülő arckifejezései elvesztik tükröző funkciójukat indikáló jelöltségüket. Ha a fejlődés korai szakaszában a kontingens érzelemtükröző interakciók a fent leírt módon sérülnek, akkor a csecsemőnél nem alakul ki az elsődleges érzelmei feletti akaratlagos és tudatos kontroll. A normális érzelemtükröző interakciók hiányában nem épülnek ki azok a másodlagos reprezentációk, melyek az érzelmei akaratlagos szabályozásához szükségesek. Ezzel magyarázható, hogy a dezorganizáltan kötődő csecsemők később érzelemregulációs problémákkal küzdenek, érzelmileg feszült helyzetekben könnyen eszkalálódnak és a késleltetett kielégülést igénylő feladatokban rosszul teljesítenek. A dezorganizált kötődés további következményei, az agresszió és a fokozott stresszhormon termelés szintén kapcsolatba hozható ezekkel az érzelemregulációs problémákkal.

A kutatás fő hipotézisei;

Az 1. számú hipotézis szerint vigasztalásos helyzetben az anyák növelik a kontingens érzelem-regulatív tükröző interakciók gyakoriságát. Az SZBM értelmében ez alatt az arckifejezéses és vokális formában megjelenő jelölt érzelmi tükrözések, illetve a csecsemő érzelmi és mentális állapotára vonatkozó verbális megnyilvánulások gyakoriságának növekedése értendő.

A 2. számú hipotézis alapján feltételezhető, hogy ebben a tekintetben már 7 hónapos korban különbség mutatkozik a később 12 hónaposan biztonságosan, illetve bizonytalanul kötődő gyerekek anyái között.

A 3. számú hipotézis szerint az anyai viselkedés feletti kontingens kontroll vesztés következtében aktiválódott stressz hatására a dezorganizáltan kötődő csecsemők a tökéletesen kontingens öningerléshez fordulnak, ahelyett, hogy az anyától várnának megnyugtatót. Feltételezésem szerint ez már megfigyelhető 12 hónapos kor előtt (mielőtt a dezorganizált kötődést az SST-ben diagnosztizálnánk), hiszen a dezorganizált kötődés esetén a KDM célértékének „laza” beállítása 2-4 hónapos korra már kialakul. Ezért a már 7 hónapos korban, stressz helyzetben megjelenő tökéletes kontingens ingerlés preferenciája előrejelzi a későbbi 1 éves kori dezorganizált kötődést.

Alkalmazott módszerek

Minta:

A jelen vizsgálat egy nagyobb longitudinális vizsgálat (a Dr. Gervai Judit vezette Budapesti Családvizsgálat, MTA PKI) egy almintáján alapul, amely 75 anya-gyerek párból áll (31 lány és 44 fiú elsőszülött, akik egészségesen, időre (40+/-2 hét), 2500g-nál nagyobb súllyal születtek).

Vizsgálati helyzetek:

A) 7 hónapos kori Tükör előtti Interakciós Helyzet (TIH)
(részletes leírást ld. később).

B) 12 hónapos kori Idegen Helyzet Teszt: A kötődési biztonság mérése
A gyerekek anyához való kötődési biztonságát az Ainsworth féle SST-ben mértük 12 hónapos korban. Az itt összefoglalt főbb eredmények a dezorganizáltan (D) (n=15) kötődők és a biztonságosan (B) (n= 36) illetve nem biztonságosan (n=39) kötődők csoportjainak összehasonlításakor talált releváns különbségeket mutatják be.

A” Tükör előtti Interakciós Helyzet“ (TIH)-nek neveztünk el, több feltételnek kellett eleget tennie:

1. Olyan anya-gyerek interakciós helyzetre volt szükségünk, ahol a csecsemők enyhe stresszt élnek át.
2. Ahol jól regisztrálható mind a gyerek viselkedése, mind a szülő arckifejezéses és vokális kontingens érzelmregulatív válaszai.
3. Ahol világosan elkülöníthetőek a kontingens érzelmtükröző szülői reakciók a megnyugtató egyéb formáitól (pl. fizikai kontaktustól)
4. Ahol a csecsemők választhatnak kétféle, eltérő mértékben kontingens ingerlés közül:
  - a) a saját tökéletesen kontingens tükörképük
  - b) az anyák változó szintű (az interakciók minőségére jellemző), esetenként magasan, de soha nem tökéletesen kontingens tükörképe között.

A fenti feltételek teljesülése érdekében egy bevett kísérleti paradigma, az ún „Fapofa” (Still Face) módszer módosított változatát alakítottuk ki.

A klasszikus helyzetben a baba és a mama szemtől szemben ülnek, a jelen helyzetben egymás mellett ülve, egy detektív tükör előtt helyezkednek el. Közéjük egy paravánt rakunk, hogy megakadályozzuk a közvetlen fizikai kontaktust (3. pont), ugyanakkor láthatják egymást a tükrön keresztül, s így lehetővé válik a szabad interakció. Ebben az elrendezésben a babák választhatnak, hogy a saját tökéletesen kontingens tükörképükre vagy az anya tükörképére figyeljenek (4. pont). A detektív tükör másik, számukra láthatatlan oldaláról mindkettőjük arcára egy-egy videokamera irányul és az így felvett osztott képen a szülő és a gyerek egyidejűleg látható. Az időköddal ellátott osztott kép segítségével lehetővé válik az arci és vokális érzelmkifejezések pontos kódolása, illetve az interaktív viselkedések pontos mikroanalízise. A kísérlet menete egyébként megegyezik a klasszikus fapofa helyzet háromszor két perces felosztásával.

„Fapofa” (Still Face) Helyzet:

- I. 2 perc szabad interakció,
- II. 2 perc érzelemnélküli arckifejezés („Fapofa”),
- III. 2 perc szabad interakció

A helyzet vizsgálatára egy komplex mikroanalitikus kódrendszert dolgoztunk ki. A kódolást én és egy második kódoló végezte a nélkül, hogy ismertük volna a babák kötődési besorolását. A kódolók közötti megegyezés viszonylag magas volt (interrater reliability: $\kappa=0.86$).

A statisztikai elemzéseket SPSS programmal végeztem. Mivel a változók a legtöbb esetben nem normál eloszlásúak voltak így a legtöbbször nem-parametrikus tesztek (Kruskal-Wallis és Mann Whitney) alkalmaztam. Abban a néhány esetben, ahol normális eloszlású változókat találtam, ott varianciaanalízist (ANOVA) és kétmintás t-próbát használtam.

A főbb kódolt kategóriák:

A gyerek viselkedése:

- 1. érzelmi állapot
- 2. nézés irány
- 3. a tökéletesen kontingens mozgás generálása és explorációja a tükörben (TKMGE)

Az anya viselkedése:

- 1. érzelmi állapot
- 2. nézés irány
- 3. verbalizáció: a gyerek mentális, érzelmi vagy figyelmi állapotára való referálás
- 4. kontingens „jelölt” anyai reaktivitás: lehet érzelemtükrözés vagy vokális, illetve verbális ráhangolódás

Eredmények

Az anya két percig tartó - váratlanul bekövetkező - elérhetetlensége kötődési csoporttól függetlenül negatív érzelmeket és stresszt váltott ki a babák jelentős többségéből (ugyanúgy, mint a klasszikus „Fapofa” helyzet esetében). Ezt mutatja, hogy a babák negatív érzelmi állapota folyamatosan növekedett a három epizódon keresztül, továbbá hogy a pozitív érzelemkifejezések mennyisége a II. epizódban (a „Fapofa” helyzetben) az I. epizódhoz képest szignifikánsan lecsökkent. Egyben az anyai reaktivitás érzelem-regulatív hatékonyságára utal az a tény, hogy a babák pozitív érzelemkifejezéseinek mennyisége megnövekedett a „Fapofa” helyzetet követően a III. epizódban, amikor az anya ismét reagálhatott a csecsemő megnyilvánulásaira. A csecsemők kötődési státuszától függetlenül az anyai kontingens érzelem-regulatív reaktivitás, mint összevont kategória szignifikánsan növekedett az I. epizódról a III. epizódra. A különböző kötődési csoportokba tartozó babák anyái a kontingens érzelem-regulatív reaktivitás tekintetében nem különböztek az egyes epizódokon belül, illetve az epizódok közötti változás mértékében sem. Az, hogy a babák negatív érzelmi állapotának szignifikáns növekedésével párhuzamosan nőtt az anyák kontingens érzelem-regulatív reaktivitása, igazolja 1. hipotézisünket, miszerint *a szülői kontingens reaktivitás egyik központi funkciója az érzelemreguláció.*

Fenti eredményünk ugyancsak alátámasztja az SZBM ama feltételezését, hogy a gondozó kontingens reflektivitásának érzelem-regulatív hatékonyságában fontos szerepe van a szülői érzelmi reakciók „jelöltségnek”, mely jelzi a csecsemő számára, hogy a szülői érzelmek kifejezése a csecsemő érzelmi állapotára utal és nem a szülő saját, valóságos érzelmi állapotának automatikus kifejeződése.

Vizsgálatunk 2. hipotézise alapján elvárható lett volna, hogy már a 7 hónapos csecsemők anyái között is tetten érhetőek legyenek azok a különbségek a kontingens érzelem-regulatív anyai reflektivitás és jelölt érzelemtükröző reakciók mennyiségének tekintetében, melyek – hipotézisünk értelmében - fontos meghatározói a biztonságos kötődés kialakulásának. Valószínűleg a kis elemszámnak, illetve a laboratóriumi helyzet a szülői viselkedést befolyásoló uniformizáló hatásának tulajdonítható, hogy ez a különbség nem jelent meg mintánkban. A kutatás további kérdése volt, hogy az anyák pozitív és negatív érzelmek kifejezéseinek változásai mennyiben állnak kapcsolatban a babák érzelmi állapotváltozásaival, illetve van-e valamilyen eltérés a különböző kötődésű csoportok között ebben a tekintetben. A teljes mintát tekintve a negatív anyai érzelmek kifejezések szempontjából nem volt különbség a kötődési csoportok között. Ez is azt mutatja, hogy a szülők igen hasonlóan viselkednek a laboratóriumi vizsgálati helyzetben, melyben tudatában voltak annak, hogy videóra rögzítjük viselkedésüket. A biztonságosan, illetve bizonytalanul kötődő babák anyái esetében a pozitív érzelmi állapotban eltöltött idő mennyiségét tekintve azonban tendenciaszerű interakció mutatkozott a kötődési csoportok és az epizódok között. Ez a tendencia arra utal, hogy a két kötődési csoport ellenkező irányban változott az I. és a III. epizód között. A biztonságosan kötődő babák anyái esetében enyhe csökkenése, a bizonytalanul kötődőknél enyhe növekedése volt megfigyelhető a pozitív érzelmi állapotban eltöltött idő mennyiségének. A változások mértéke azonban a kétféle kötődési csoport egyikénél sem volt szignifikáns. A négy kötődési csoport összehasonlításakor azonban a pozitív érzelmi állapotban eltöltött idő mennyiségét tekintve szignifikáns interakció mutatkozott a kötődési csoportok és az epizódok között. Mindazonáltal a páronkénti összehasonlításokban nem találtunk egyértelmű szignifikáns különbségeket. A négy kötődési csoport közül csupán a *dezorganizáltan kötődő babák anyái növelték tendenciaszerűen a pozitív érzelmi állapotban eltöltött idő mennyiségét az I. epizódról a III. epizódra*. Érdekes eredmény azonban, hogy a *bizonytalanul kötődő csecsemők* - és közülük is leginkább a *dezorganizáltan kötődő* esetében - *a babák növekvő negatív érzelmi megnyilvánulásaival párhuzamosan szignifikánsan növekedett az anyák pozitív érzelmi állapotban eltöltött idő mennyisége*. Ez az SZBM szempontjából értékelve egy nem adaptív, a baba érzelmi állapotára nem kontingensen ráhangoló érzelem-regulációs próbálkozások következményének tekinthető az anyák részéről. Úgy tűnik, hogy ezek az anyák *a babák negatív érzelmi állapotkifejezéseivel ellentétes érzelmeket mutatva* próbálják negatív érzelmi állapotából kimozdítani a csecsemőt. Ezt az eredményt megerősíti és kiegészíti az a másik – igen érdekes és sokat mondó - különbség, melyet szintén a biztonságos és a bizonytalan kötődési csoportokat összehasonlítva találtunk. A baba intencionális (mentális és érzelmi) állapotaira tett verbális anyai referenciák gyakorisága szignifikánsan különbözőképpen - ellenkező irányban - változott a két kötődési csoport esetében az elsőről a harmadik epizódra. Míg a biztonságosan kötődő csecsemők anyái – ugyan nem szignifikáns mértékben – de inkább növelték a baba intencionális állapotaira tett utalásaik gyakoriságát az I. és a III. epizód között, ezzel szemben *a bizonytalanul kötődő babák anyái a harmadik epizódra szignifikánsan csökkentették a baba intencionális állapotára tett megjegyzések gyakoriságát, miközben növelték a pozitív érzelmek megnyilvánulásaik mértékét*. A bizonytalanul kötődő csoport anyáinál a baba

érzelmi és mentális állapotára vonatkozó kontingens verbális referenciák csökkenése, továbbá a gyerek állapotával inkongruens érzelmi állapotváltozása együttesen jelzik, hogy ezek az anyák a babák növekvő negatív érzelmikifejezéseinek hatására egyre inkább eltávolították magukat a csecsemők érzelmeitől. Ez igazolja kutatásunk 2. hipotézisét, *miszerint az egy éves korban biztonságosan, illetve bizonytalanul kötődő gyerekek anyái már a gyerek 7 hónapos korában eltérő módon hangolódnak a baba érzelmi állapotára*. Valószínű, hogy 7 hónapos korban még nincs különbség a csecsemők között. Később viszont - pl. 12 hónapos korban az SST helyzetben - ezek a babák már képesek - az elvárható anyai reaktivitás megtapasztalt különbségei alapján - differenciálisan modulálni az anya személye felé való automatikus orientációjuk és érzelmi kommunikációjuk relatív mértékét.

A z LKK hipotézisnek megfelelően a 'tökéletesen kontingens mozgás generálása és explorációja a tükörben' (TKMGE), tehát a tökéletesen kontingens kontroll szelf-indukált élménye érzelmeregulatív hatást fejtett ki az anyával való interakció megszűnése alatt (II. epizód) ugyanúgy, mint a stressz-indukciót követő 'vigasztalási' periódus idején (III. epizód).

A TKMGE mennyisége a III. epizódban a dezorganizált csecsemők csoportjában szignifikánsan magasabb volt, mint a biztonságosan kötődő csecsemőknél. Míg a 2. szakaszban (amikor az anya elérhetetlen volt) mindkét csoport egyformán sok időt töltött a TKMGE érzelmeregulatív célú generálásával, addig a III. epizódban (amikor az anya ismét elérhetővé vált) a dezorganizált csecsemők továbbra is a folytatták TKMGE magas mértékű indukcióját, míg a biztonságosan kötődő csecsemők csökkentették ezt a fajta érzelmeregulatív tevékenységüket, és inkább az anyához fordultak vigasztalásért. A dezorganizáltan kötődő csecsemők a LKK hipotézis predikcióinak megfelelően, a kötődési személy viselkedése feletti kontingens kontroll váratlan és teljes időszakos elvesztését követően, a harmadik epizódban – az anya interaktív elérhetőségének helyreállása ellenére - továbbra is a tökéletesen kontingens ingerlés generálását, tehát saját mozgásuk tükör előtti explorációját preferálták. Az, hogy a dezorganizált csoport az anya „visszatérte” után sem hagy fel a tökéletesen kontingens kontroll preferenciális keresésével és aktív generálásával, arra utal, hogy ez, a „*Laza Kontingencia Kapcsoló*” hipotézis által prediktált viselkedés, már 7 hónapos korban sajátos jellemzője a később 12 hónapos korban dezorganizáltan kötődő csecsemők disszociatív érzelm-regulációs stratégiájának.

Az értekezés tárgyából megjelent publikációk:

Koós, O., & Gergely, G. (2001). The “flickering switch” hypothesis: A contingency-based approach to the etiology of disorganized attachment in infancy. In J. Allen, (Ed.) Cognitive and interactional foundations of attachment, Special Issue of the Bulletin of the Menninger Clinic, 65(3), 397-410.

Gergely, G., **Koós, O.**, & Watson, J. S. (2002). Perception causale et role des comportements imitatifs des parents dans le développement socio-émotionnel précoce. In J. Nadel & J. Decety (Eds.), Imitation, Action et Intentionnalité. Paris: Press Universitaires de France, 2002.

Gergely, G., **Koós, O.** & John S. Watson J. S. (2010). Contingent Parental Reactivity in Early Socio-Emotional Development, (pp. 141-169) In: T. Fuchs, H. C. Sattel, & P. Henningsen (Eds.), The Embodied Self: Dimensions, Coherence and Disorders, Stuttgart: Schattauer GmbH (in press).

Koos, O. (2010). A dezorganizált kötődés kialakulása csecsemőkorban. In: Hámori E. (Szerk.) A kutatás és terápia metszéspontjai. Pázmány Péter Katolikus Egyetem. (megjelenés alatt).

A szerző további publikációi:

Biró, S., **Koós, O.**, Csibra, G., & Gergely, G. (1997). Understanding rational action in infancy. Psychology of Language and Communication, Vol. 1, No.2.132-156.

Csibra G., Gergely, G., Biró, S., & **Koós, O.**, & Brockbank, M. (1999). Goal-attribution without agency cues: The perception of 'pure reason' in infancy. Cognition, 72, 237-267.

Csibra, G., Biró, S., **Koós, O.**, & Gergely, G. (2003). One-year-old infants use teleological representations of actions productively. Cognitive Science, vol. 27(1), 111-133.